

УДК 349.422 (043.3)

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА БОРЖНИКА, ЩО ЛІКВІДУЄТЬСЯ ВЛАСНИКОМ

Жаренко В.Ф., к. ю. н., доцент

кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Стаття присвячена особливостям застосування процедури банкрутства до боржника (юридичної особи), що ліквідується власником, на основі правового аналізу ст. 95 та інших норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 42112-У1).

Ключові слова: боржник, власник майна боржника, ліквідація юридичної особи, банкрутство, кредитори, ліквідатор, ліквідаційна комісія.

Статья посвящена особенностям применения процедуры банкротства к должнику (юридическому лицу), который ликвидируется собственником, на основе правового анализа ст. 95 и других норм Закона Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» (в редакции Закона Украины от 22.12.2011 г. № 4212-У1).

Ключевые слова: должник, собственник имущества должника, ликвидация юридического лица, банкротство, кредиторы, ликвидатор, ликвидационная комиссия.

Zharenko V.F. FEATURES OF THE DEBTOR'S BANKRUPTCY, WHICH ARE LIQUIDATED BY THE OWNER

The article deals with characteristics of the application of bankruptcy proceedings against the debtor, which is liquidated by the owner on the basis of legal analysis article number 95 and other provisions of the Law of Ukraine "Recovery of the debtor's solvency after declaring him as a bankrupt" (editorial in the Law of Ukraine on 22.12.2011g. № 4212-U1).

Key words: debtor, debtor's property, liquidation of the legal entity, bankruptcy, creditors, liquidator, liquidation committee.

Постановка проблеми. Обов'язковою умовою функціонування ринкових відносин є наявність врегульованих законодавством відносини неспроможності (банкрутства), норми якого на сьогодні складають підгалузь господарського права України. Законодавство України про банкрутство започатковане в числі перших законів незалежної держави Законом від 14 травня 1992 року № 2344-X11 «Про банкрутство» (введений в дію з 1 липня 1992 р.), який носив прокредиторський характер, так як в основному був зорієнтований на ліквідацію боржника. У зв'язку з його недосконалістю та невідповідністю реаліям і динаміці економічного розвитку згідно із Законом від 30 червня 1999 року № 784-X1У вищезазначений Закон викладено у новій (другій) редакції із істотною зміною назви, змісту та спрямованості його дії – Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (введений в дію з 1 січня 2000 р.), який став продебиторським, так як майже дві третини його норм були спрямовані на відновлення платоспроможності боржника. Друга редакція Закону також пройшла серйозне випробування життям, про що свідчить внесення в неї близько 40 змін і доповнень, що призвело до необхідності у прийнятті його тре-

тью редакції Законом від 22 грудня 2011 року № 4212-У1 з такою ж назвою (введена в дію з 19 січня 2013 р.) [1]. Діюча редакція Закону у порівнянні з попередньою є більш розробленою, містить чимало новел, які стосуються всіх без винятку судових процедур у справах про банкрутство, правового становища їх учасників, особливо кредиторів, арбітражного керуючого, посилення ролі господарського суду, процесуальних строків, особливостей банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності, продажу майна в провадженні у справі про банкрутство, інших процедурних питань. Як і друга, третя редакція Закону першочергово спрямована на реалізацію всіх можливих передбачених Законом заходів на відновлення платоспроможності боржника та застосування, як невідворотного заходу – визнання боржника банкрутом та відкриття стосовно нього ліквідаційної процедури.

Закон в нині діючій редакції від 22.12.2011 р., на нашу думку, має серйозні недоліки, про що свідчить дворічна судова практика його застосування та чисельні критичні відгуки і думки з цього приводу суддів господарських судів, які спеціалізуються на здійсненні правосуддя у справах про банкрутство, арбітражних керуючих, науковців.



Закон містить немало норм, які мають наслідком неоднакове їх застосування у судовій практиці та є предметом серйозних правових дискусій з точки зору їх низької якості та незбалансованості.

Метою статті є аналіз особливостей застосування законодавства про банкрутство стосовно юридичної особи – боржника, що ліквідується власником, виявлення проблем у правовому регулюванні та обґрунтування необхідності вдосконалення діючого Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід констатувати, що на сьогодні є недостатніми вітчизняні науково-теоретичні дослідження відносно неспроможності (банкрутства) з урахуванням останніх істотних змін нормативно-правової бази з регулювання банкрутства. Проблеми правового регулювання в більшій мірі обговорюються в середовищі практиків та науковців на основі аналізу застосування третьої редакції вищезазначеного Закону, зокрема на сторінках науково-практичного журналу «Санація та банкрутство» та інших видань. Повільно формуються системні науково-практичні пропозиції щодо вдосконалення законодавства, потребує більш активної динаміки розвиток теоретичних досліджень сучасного стану проблем права неспроможності.

Виклад основного матеріалу. В контексті викладеного заслуговує на увагу та поглиблений науково-практичний аналіз особливостей банкрутства боржника, що ліквідується за рішенням власника, та які передбачені ст. 95 вищезазначеного Закону. До цього також спонукає наявна тенденція збільшення кількості порушених справ про банкрутство за даною статтею.

Відповідно до Закону ініціювати порушення провадження у справі про банкрутство може як кредитор, так і боржник. Якщо кредитор в усіх випадках має право реалізувати таке право, то боржник у випадках, передбачених ч. 5 ст. 11 Закону, зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство. Такими двома випадками є: задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності); під час ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства встановлено неможливість боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі.

Аналізуючи зазначені дві підстави обов'язкового звернення боржника із зая-

вою до суду, слід звернути увагу на першу підставу, яку неможливо використати, якщо боржник не в змозі виконати грошове зобов'язання навіть перед одним кредитором, і при цьому власник боржника не прийме рішення про ліквідацію боржника. Вбачається, що є доцільним у зазначеній ч. 5 ст. 11 Закону у першій підставі обов'язкового звернення боржника до суду у словосполученні «...задоволення вимог одного або кількох кредиторів...» після терміну «...задоволення...» доповнити словами «...повністю або частково...».

Повертаючись до питання щодо особливостей застосування процедури банкрутства до боржника, що ліквідується власником, з огляду на положення ч. 1 ст. 95 Закону слід зазначити, що у випадку, коли вартості майна боржника-юридичної особи, щодо якого власником прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, така юридична особа ліквідується в порядку, передбаченому вищезазначеним Законом, тобто, через здійснення ліквідаційної процедури у справі про банкрутство. Як вже зазначалось, а також визначено ч. 1 ст. 95 Закону у разі виявлення зазначених обставин ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такої юридичної особи. Аналогічну вимогу до такої юридичної особи-боржника містить ч. 3 ст. 110 ЦК України, зокрема, якщо при ліквідації юридичної особи буде встановлено, що вартість її майна є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.

Але не можна не звернути увагу на те, що у вищезазначеному випадку власник юридичної особи-боржника ще до прийняття рішення про її ліквідацію стовідсотково володіє інформацією про недостатність вартості майна належної йому юридичної особи для покриття кредиторської заборгованості і, особливо, коли ця заборгованість, наприклад, у десять і більше разів згідно даних бухгалтерського обліку перевищує вартість активів боржника. Тобто, ініціювання власником ліквідації юридичної особи у такому випадку носить виключно формальний характер і здійснюється з єдиною завідомо поставленою метою – через процедуру банкрутства прикрити результати незадовільного господарювання, а то і можливих зловживань, зокрема вчинення власником, керівником чи ліквідатором такої юридичної особи умисних дій чи допущення злочинної бездіяльності, що призвели до її банкрутства. Здається, що відповідь на це питання

повинен дати господарський суд в процесі розгляду заяви про порушення справи про банкрутство, який при наявності хоч би мінімальних обґрунтованих сумнівів, а тим більше ознак зловживань з боку зазначених осіб, ухвалою про прийняття заяви про порушення справи про банкрутство зобов'язаний звернутись до відповідного правоохоронного органу з дорученням здійснити перевірку діяльності такої юридичної особи з метою встановлення можливого вчинення зазначеними особами злочину, внаслідок якого постраждали інтереси кредиторів. Такий обов'язок суду слід, на нашу думку, визначити у ч. 1 ст. 95 Закону.

Як зазначається у ч. 1 ст. 95 Закону, обов'язковою умовою звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство є дотримання боржником порядку ліквідації юридичної особи відповідно до законодавства України. Така вимога загального характеру ставить суд перед необхідністю самостійно визначити критерії дотримання такого порядку. Вбачається, що до уваги при цьому повинні бути взяті вимоги ст. 111 ЦК України та ст. 60 ГК України [2; 3], які регулюють порядок ліквідації юридичної особи (суб'єкта господарювання). Напевне, при цьому слід також брати до уваги положення статуту юридичної особи, що регулюють порядок її ліквідації. Ознайомлення з матеріалами справ про банкрутство, порушених за ст. 95 Закону надає підстави стверджувати, що господарський суд в ухвалі про порушення справи про банкрутство повинен чітко вказати про дотримання власником юридичної особи встановленого порядку її ліквідації, зазначивши при цьому інформацію про дату прийняття власником (загальними зборами учасників, акціонерів, одноосібне рішення засновника) рішення про припинення юридичної особи шляхом ліквідації, призначення ліквідатора (ліквідаційної комісії та її голови), встановлення порядку і строків пред'явлення претензій кредиторами, внесення рішення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, публікацію інформації про це в Бюлетені державної реєстрації, персональне повідомлення кожного кредитора про прийняте рішення про ліквідацію, здійснену ліквідатором (ліквідаційною комісією) інвентаризацію активів та пасивів боржника, балансову вартість наявного майна та суму грошових зобов'язань перед кредиторами, що повинно підтвердити недостатність майна для задоволення вимог кредиторів. Можливе зазначення в ухвалі суду інших дій ліквідатора (ліквідаційної комісії), що свідчать про дотримання порядку ліквідації юридичної особи. В той

же час, як зазначає І. О. Вечірко [4, с. 88], таке загальне формулювання у ст. 95 Закону щодо дотримання порядку ліквідації юридичної особи залишає можливість різного тлумачення змісту дій, які необхідно вчинити при проведенні добровільної ліквідації та кола доказів, які мають підтвердити відповідні обставини, з чим, на нашу думку, слід погодитись та вдосконалити в цій частині зазначену норму Закону шляхом її відповідного доповнення.

Провадження у справах про банкрутство боржника, що ліквідується власником, здійснюється за спрощеною процедурою. За подання заяви про порушення справи про банкрутство відповідно до ст. 4 Закону України від 08.07.2011 р. № 3674-У1 «Про судовий збір» [5] боржник повинен сплатити судовий збір у розмірі 5 мінімальних заробітних плат. Спочатку суд розглядає заяву боржника про порушення провадження у справі про банкрутство і при відсутності підстав для відмови у її прийнятті чи повернення приймає її до розгляду, про що згідно ст. 12 Закону не пізніше п'яти днів з дня її надходження виносить ухвалу, де зазначається дата підготовчого засідання, яке проводиться не пізніше чотирнадцятого дня з дня винесення ухвали про прийняття заяви про порушення справи про банкрутство. Якраз у підготовчому засіданні судом здійснюється перевірка обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для порушення провадження у справі про банкрутство, зокрема на основі наданого ліквідатором (головою ліквідаційної комісії) ліквідаційного балансу з'ясується факт недостатності вартості майна боржника для задоволення вимог кредиторів. Необхідно наголосити, що боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат, що потребує відповідного підтвердження з боку заявника.

За результатами підготовчого засідання судом на підставі ст. 16 Закону приймається ухвала про порушення провадження у справі про банкрутство, вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, призначається судове засідання для вирішення питання щодо визнання боржника банкрутом, яке згідно ч. 2 ст. 95 Закону проводиться не пізніше чотирнадцяти днів після порушення провадження у справі в загальному порядку, визначеному даним Законом. В ухвалі зазначаються вже перелічені обставини, пов'язані з прийняттям власником рішення про ліквідацію юридичної особи-боржника, дотриманням порядку ліквідації, вартість наявного у юридичної особи майна та сума її грошових зобов'язань перед кредиторами. Ухвала про порушення провадження у



справі про банкрутство набирає законної сили з моменту її винесення та не пізніше трьох днів надсилається судом заявнику, органу державної виконавчої служби, державній податковій інспекції, місцевому загальному суду, державному реєстратору за місцезнаходженням боржника.

Як впливає із змісту ст. 95 Закону, на відміну від загального порядку провадження у справах про банкрутство, при порушенні справи про банкрутство юридичної особи, що ліквідується власником, оголошення про порушення провадження у справі стосовно такої юридичної особи не підлягає офіційному оприлюдненню на веб-сайті Вищого господарського суду України.

В наступному після підготовчого судовому засіданні суд визнає боржника, який ліквідується власником, банкрутом, про що виноситься відповідна постанова. З огляду на Закон та судову практику постановою суду вирішуються також наступні питання:

- відкривається ліквідаційна процедура строком на дванадцять місяців;
- призначається ліквідатор в порядку, встановленому Законом для призначення розпорядника майна;
- суд зобов'язує ліквідатора у встановлений строк за результатами розгляду вимог кредиторів подати до господарського суду реєстр вимог кредиторів;
- оприлюднити на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України оголошення про визнання боржника банкрутом, текст якого додається до постанови;
- визначається дата наступного судового засідання для розгляду реєстру вимог кредиторів.

Постанова надсилається боржнику, ліквідатору, державному реєстратору, органу державної виконавчої служби, державній податковій інспекції, Головному управлінню юстиції області.

З огляду на постанову суду про визнання боржника банкрутом слід зазначити ще про одне, як вбачається, недостатньо врегульоване питання, яке стосується призначення судом ліквідатора. Відповідно до ч. 2 ст. 95 Закону обов'язки ліквідатора можуть бути покладені судом на голову ліквідаційної комісії (ліквідатора) незалежно від наявності у нього статусу арбітражного керуючого. Закон не містить критеріїв, за якими суд визначає, кого призначати ліквідатором-арбітражного керуючого за автоматизованою системою визначення кандидатури чи ліквідатора (голову ліквідаційної комісії), якого раніше призначив своїм рішенням власник юридичної особи. Вищий господарський суд України в п. 36 Інформаційного листа від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення плато-

спроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 4212-У1)» [6] призначення ліквідатора (голови ліквідаційної комісії) боржника ліквідатором боржника, що ліквідується власником, здійснюється господарським судом у виняткових випадках (залежно від конкретних обставин справи), оскільки голова ліквідаційної комісії (ліквідатор) підпадає під ознаки заінтересованої особи стосовно боржника і відповідно до ч. 6 ст. 95 Закону несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Але при цьому вищий спеціалізований суд не роз'яснив, що це за виняткові випадки, які, теоретично, виходячи з вищесказаного, навряд чи можуть мати місце. Не може, на нашу думку, призначення ліквідатором голови ліквідаційної комісії бути виправданим з мотивів здешевлення процедури ліквідації банкрута. Зазначене, на наш погляд, дає підстави для пропозиції щодо виключення взагалі із вказаної норми Закону положення щодо можливості призначення ліквідатором боржника голови ліквідаційної комісії (ліквідатора), призначеного власником. Це зніме проблему можливих зловживань з боку такого ліквідатора.

Є інша заслуговуюча на увагу точка зору щодо вирішення вказаної проблеми. Полєв Д. М. [7, с. 182], як варіант, розглядає таке вирішення зазначеного питання, а саме: у випадку відмови від участі у справі арбітражного керуючого, кандидатуру якого визначено на запит суду за автоматизованою системою, суд може призначити ліквідатором голову ліквідаційної комісії (ліквідатора). В усякому випадку це буде більш логічно обґрунтований варіант призначення голови ліквідаційної комісії ліквідатором банкрута.

Необхідно мати на увазі, що для оформлення статусу ліквідатора як арбітражний керуючий, так і голова ліквідаційної комісії повинні подати суду відповідну заяву на участь у справі.

Згідно із ч. 3 ст. 95 Закону кредитори мають право заявити свої вимоги до боржника, який ліквідується, у місячний строк з дня офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет. Зазначений строк є граничним і поновленню не підлягає. Особи, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленому для їх подання, або не заявлені взагалі, не є конкурсними кредиторами, а їх вимоги погашаються в шосту чергу. Вимоги заявлені кредиторами до боржника розглядаються у судовому засіданні та включаються до відповідного реєстру вимог, який затверджується судом.

Важливе значення у забезпеченні законності та гарантуванні захисту інтересів кредиторів у справі про банкрутство боржника, що ліквідується власником, є встановлення персональної відповідальності власника майна боржника (уповноваженої ним особи), керівника боржника, голови ліквідаційної комісії (ліквідатора) у випадку допущення ними порушення вимог ч. 1 ст. 95 Закону. При встановленні судом такого факту зазначені особи несуть солідарну відповідальність перед кредиторами за незадоволення їх вимог.

Питання порушення власником майна боржника (уповноваженою ним особою), керівником боржника, головою ліквідаційної комісії (ліквідатором) вимог ч. 1 ст. 95 Закону підлягають розгляду господарським судом при проведенні ліквідаційної процедури відповідно до вимог Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду про затвердження ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута, що є підставою для подальшого звернення кредиторів до власника майна боржника (уповноваженої ним особи), керівника боржника, голови ліквідаційної комісії (ліквідатора) з відповідними майновими вимогами, аж до звернення з позовом у місцевий загальний суд.

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 4212-У1, який набув чинності 19 січня 2013 року, є недосконалим, що стосується і врегулювання процедур банкрутства боржника, що ліквідується власником. Мають місце колізії, неоднакове застосування окремих норм Закону місцевими господарськими судами, що невідворотно приведе до різної судової практики у застосування одних і тих же правових норм, можливих порушень прав учасників у справах паро банкрутство. Особливу увагу слід звернути на незбалансованість правового регулювання особливостей банкрутства боржника, що ліквідується власником із нормами Закону,

які регулюють загальну процедуру банкрутства. Для виправлення ситуації слід невідкладно спільними зусиллями практиків, у першу чергу суддів, арбітражних керуючих та науковців виявити та узагальнити недоліки третьої редакції вказаного Закону від 22.12.2011 р. № 4212-У1 і внести системні пропозиції законодавчому органу по покращенню якості зазначеного вкрай важливого для бізнесу, держави і суспільства акту законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2344-XII у редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 4212-VI // Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [текст] чинне законодавство України зі змінами та доповненнями станом на 3 вересня 2014 р. (відповідає офіційному текстові). – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 106 с.
2. Цивільний кодекс України: станом на 1 січня 2013 р. – Х. : Право, 2013. – 440 с.
3. Господарський кодекс України: станом на 18 лютого 2013 року. – Х. : Право, 2013. – 216 с.
4. Вечірко І. О. Проблемні питання застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // науково-практичний журнал «Санація та банкрутство», видання Вищого господарського суду України. – № 4. – 2013. – К. : ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре». – 2013. – С. 87-88.
5. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 14. – Ст. 87.
6. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/news/1171>.
7. Полев Д. М. Проблемні питання, що виникають при порушенні провадження у справі про банкрутство в порядку статті 95 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Науково-практичний журнал «Санація та банкрутство», видання Вищого господарського суду України. – № 3. – 2013. – К. : ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре». – 2013. – 180-183 с.